

УДК 373.3.016:811.111

І. Гуменюк,

методист лабораторії методичного забезпечення
КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР

РОБОТА ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З РОЗВИТКУ В УЧНІВ УМІНЬ XXI СТОЛІТТЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НУШ

У статті розглянуто можливості розвитку ключових умінь XXI століття учнів початкової школи під час вивчення англійської мови у відповідності до нормативних документів з питань викладання англійської мови на початковому етапі навчання.

Вступ. Як зазначено в Концепції Нової української школи: «Сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [1].

Пріоритетами нового Державного стандарту початкової освіти є реалізація ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організація пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості тощо. Тому метою початкової освіти є «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей; розвиток самостійності, творчості, допитливості» [2].

Одним із принципів Типових освітніх програм початкової освіти, розроблених під керівництвом О. Я. Савченко та Р. Б. Шияна, є взаємозв'язане формування ключових і предметних компетентностей, що в першу чергу передбачає розвиток нових навичок і вмінь, ключових умінь XXI століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі ще не вироблена загально визнана дефініція поняття «ключові вміння XXI століття». Є декілька класифікацій і одна із найпопулярніших – так звані «7 Cs», де всі вміння розпочинаються з англійської літери «C» або з української літери «К»: communication – комунікація, collaboration – колаборація, critical thinking – критичне мислення, creativity – креативність, computing – комп'ютерна грамотність, cross-cultural understanding – (між)культурне усвідомлення, carrier and learning self-reliance – кар'єрна та навчальна впевненість.

ЮНІСЕФ визначає 12 основних життєвих навичок, які допоможуть кожній людині у навчанні, працевлаштуванні, у всіх сферах її життя. Серед них: комунікація, співпраця, критичне мислення, творчість, вирішення проблем, переговори, прийняття рішень, саморегуляція, стійкість, повага до різноманітності, співпереживання, участь [3].

Проблемами розвитку ключових, життєвих компетентней особистості займалися такі вчені, як І. Бех, Н. Бібік, В. Боголюбова, В. Гузеєва, Т. Ільїна, С. Карпенчук, О. Пометун, О. Савченко, Л. Сохань та інші, а також зарубіжні дослідники Л. Андерсон, Б. Блум, Т. Гілберт та ін.

Багато педагогів, психологів як за кордоном, так і в Україні займаються проблемою розвитку критичного мислення (Д. Брунер, Дж. Гілфорд, М. Ліпман, С. Уолтер, Д. Халперн, А. Брушлинський, С. Векслер, М. Кларін, А. Ліпкіна, О. Марченко та ін.).

Вагомий внесок у вивчення творчого мислення дітей зроблено вченими Л. Виготським, О. Леонтьєвим, П. Гальперіном С. Рубінштейном та ін.

Особливості формування комунікативної компетентності досліджувалися зарубіжними та вітчизняними вченими О. О. Леонтьєвим, Ю. Ємельяновим, І. О. Зимньою, М. Заброцьким, Л. Петровською, Ю. І. Пассовим, Г. В. Роговою, О. Бодальовим та ін.

Однак аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що практичний аспект розвитку умінь ХХІ століття на уроках англійської мови на початковому етапі навчання вітчизняними педагогами окремо не вивчався і висвітлений недостатньо.

Мета статті – розглянути можливості розвитку ключових умінь ХХІ століття учнів початкової школи у відповідності до нормативних документів з питань викладання англійської мови на початковому етапі навчання.

Виклад основного матеріалу. Зміна ставлення до вивчення іноземної мови закладена у Державних документах щодо викладання іноземних мов. Іноземна мова сьогодні вже не просто навчальний предмет, а життєве уміння, яке передбачає користування мовою в повсякденному житті. Таке зміщення акценту збігається із сучасною тенденцією – використанням компетентнісного підходу в освітньому процесі, за яким спілкування іноземною мовою є однією з ключових компетентностей людини ХХІ століття.

Як зазначено в Державному стандарті початкової освіти, «метою іншомовної освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей та задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти». Якщо проаналізувати вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти, то можна побачити, що іншомовні комунікативні уміння розвиваються паралельно з такими уміннями ХХІ століття, як спілкування, взаємодія, співпраця, критичне мислення, креативність. «Здобувач освіти: сприймає інформацію, висловлену іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування та критично оцінює таку інформацію, розуміє прочитані іншомовні

тексти різних видів для отримання інформації або емоційного задоволення, використовує прочитану інформацію та критично оцінює її, надає інформацію, висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами усно, письмово та в режимі реального часу, використовуючи іноземну мову» [2].

Тобто ми бачимо, що, відповідно до нормативних документів, питання розвитку умінь XXI століття на уроках англійської мови на початковому етапі навчання є головним завданням іншомовної освіти. Оновлення змісту навчання іноземних мов, перегляд окремих усталених методів, форм і засобів навчання, пошуки нових або оновлених методичних підходів до організації освітнього процесу, їх імплементація в сучасній школі пов'язується саме зі змінами у стратегічних напрямках розвитку сучасної іншомовної освіти, спрямуванням освітньої діяльності на розвиток в учнів необхідних ключових умінь XXI століття, що в майбутньому давали б змогу випускникам комфортно почуватися в сучасному світовому мультинаціональному та полікультурному просторі.

Роль учителя – органічно інтегрувати розвиток умінь XXI століття в процес розвитку іншомовної освіти. Тому майже на кожному уроці іноземної мови вчителі через зміст навчання, форми, види навчально-пізнавальної діяльності, за допомогою правильно підібраних завдань, які враховують вікові, психологічні особливості та інтереси дітей молодшого шкільного віку, реалізують компетентнісний потенціал галузі «Іншомовна освіта», формують і розвивають в учнів життєві уміння XXI століття.

Традиційно вважається, що успіх педагогічної діяльності залежить від знання педагогіки, свого предмета, від володіння його методикою. Психологи ж в останні десятиріччя довели, що частина успіху залежить від умінь вчителя створювати у класі атмосферу взаєморозуміння, довіри, що сприяє контактам, розвитку творчого спілкування. Саме тому важливе місце серед життєвих компетентностей XXI століття займає компетентність спілкування та співпраці. Навички спілкування і співпраці настільки природно закладені в навчанні та вивченні мови, що питання не стільки в тому, чи є їм місце в освітньому процесі, а й в тому, які методи, способи вчитель може використовувати для ефективного розвитку цих ключових умінь.

Але розвиток умінь співпраці може бути складним завданням на початковому етапі, тому що діти раннього віку більш егоцентричні і часто не вважають спільне використання умінь природним. Тому важливо закласти основи для співпраці, починаючи з дошкільних закладів, створюючи позитивні розпорядки занять, які постійно нарощують командну роботу.

У початкових класах створюються умови для ранньої комунікативно-психологічної адаптації молодших школярів до нового мовного світу та для подолання подальших психологічних бар'єрів під час використання іноземної мови як засобу спілкування, для розвитку мотивації у подальшому оволодінні іноземною мовою.

З самого початку, з першого класу ми вчимо дітей правилам спілкування, співпраці, етикету, міжкультурній комунікації, соціалізації. У рамках тематики

ситуативного спілкування учнів вчать виконувати наступні мовленнєві функції: привітатися, попроситися, попросити вибачення, подякувати, представити себе /когось, називати/описувати когось/щось, ставити запитання і відповідати на них, розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди, розуміти прості інформаційні знаки, вітати зі святом, виражати настрій.

Спілкування і співпраця можливі за умови моделювання у навчальному процесі типових ситуацій реального спілкування, які виникають у різних сферах життя і стосуються різних тем:

- Introduce yourself to your elder sister`s friends;
- Call to your Granny and tell what you did yesterday;
- Draw and tell to your aunt what you like eating and drinking;
- Imagine you are at the cafe together with your friends. Ask your friend to pass you a cup of tea (a piece of cake ...);
- Interview your classmate. A: What lesson do you like? B: I like ... ;
- Draw your family tree and have a talk about it;
- Make a poster about your birthday party. Stick some photos and tell the class about it.

Використання продуктивних комунікативних вправ з обміну інформації, таких як: інформаційні прогалини, вирішення проблем, рольові ігри, драматизація та безліч інших – дає можливість учитися уважно слухати (читати) і розуміти смисл, чітко формулювати свої думки, ефективно спілкуватися у різноманітних ситуаціях, працювати в парах, командах, групах, не боятися висловлюватись, залучати до активної діяльності найсором'язливіших, «тихих» учнів, а значить ефективно спілкуватися та взаємодіяти, бути відповідальними, готовими допомогти задля досягнення спільної мети.

Наприклад:

- Уявіть, що ви плануєте зоопарк для диких тварин. Вирішіть, де яка тварина в зоопарку буде жити і відмітьте на схемі зоопарку.

- In pairs role-play the situation:

A, you are a policeman. B, you are a suspect. A ask B questions about what B did yesterday. Example:

A: Where were you yesterday at 6 o`clock in the evening?

B: ...

A: What did you do there?

B: ...

A: What time did you come home?

B: ...

(Підручник О. Карпюк «English 3», стор.105.)

Учителі можуть пояснити своїм учням переваги співпраці, змоделювати поведінку та відповідну мову для спільних завдань, підібрати такі спільні завдання, щоб у кінці учні побачили результат і зрозуміли, що цього вдалося досягти лише спільною роботою.

Уміння взаємодіяти та працювати задля спільної мети розвиваємо за допомогою використання методів «Вчимося разом», «Ажурна пилка», «Інтерв'ю», «Мозаїка», проєктної діяльності. Але не можна стверджувати, що в процесі виконання певного завдання в учнів розвивається тільки уміння співпрацювати. Наприклад, коли учні беруть участь у командних іграх, вони вчаться спілкуватися один з одним у вербальній і невербальній формах, вирішувати проблеми, приймати рішення, аналізувати, порівнювати, пропонувати креативні ідеї, швидко знаходити інформацію, тобто розвиваються всі ключові уміння паралельно з розвитком іншомовної компетентності. Також, відповідно до вимог програм початкової школи, розвиток уміння сприйняття інформації, висловленої іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, передбачає активне слухання, критичне оцінювання інформації, встановлення контакту зі співрозмовником, розуміння його точки зору, тобто, коли в учнів розвивається комунікативне уміння сприймання на слух, паралельно розвиваються вміння ХХІ століття: спілкування, співпраця, креативність, критичне мислення.

Також розвиток уміння розуміти прочитані іншомовні тексти різних видів для здобуття інформації або для задоволення, використовувати прочитану інформацію, здогадуватися про значення слів, якщо вони супроводжуються малюнком або символом, відбувається разом з розвитком критичного мислення, умінням критично оцінювати інформацію та використовувати її для спілкування, обміну думками.

Молодший шкільний вік – це вік інтенсивного інтелектуального розвитку. У процесі шкільного навчання відбувається не тільки засвоєння окремих знань та умінь, але й узагальнення їх, а також формування інтелектуальних операцій. Таким чином, найбільш істотні зміни на даному етапі можна спостерігати у сфері мислення, яке до моменту переходу школярами до середньої ланки здобуває абстрактний й узагальнений характер. У цьому віці відбувається перехід від наочно-образного до словесно-логічного мислення. На цій стадії діти вже можуть давати логічні пояснення виконуваним діям, здатні переходити з однієї точки зору на іншу, стають більш об'єктивними у своїх оцінках.

Сучасне життя встановлює свої пріоритети: необхідно не просто опанувати інформацію, а навчитися розглядати її з різних точок зору, різнобічно аналізувати її, мати особисту думку, робити власні висновки, уміти застосовувати здобуті знання на практиці. Зважаючи на це, технологія розвитку критичного мислення (*critical thinking*) навчає дітей активно мислити, виробляє вміння обговорювати, взаємодіяти з іншими людьми.

Якщо говорити про розвиток в учнів уміння критично мислити, воно передбачає те, що учень має бути здатним розмірковувати, аналізувати й оцінювати, робити висновки, вирішувати задачі, використовуючи як традиційні, так й інноваційні способи, формулювати і ставити важливі питання, приймати рішення. На початковому етапі навчання можна використовувати такі прийоми, як кластер, загадки, таблиці «тонких» і «товстих» запитань, прийом

«Нестандартного входження в урок» для стимулювання інтересу учнів до теми, розмірковування, систематизації інформації і активізації знань. Для розвитку уміння співвідносити нову інформацію з уже відомою використовуються прийоми «Асоціація», «Кола по воді», які також спонукають учнів до міркувань, до обміну думками за тією або іншою темою. В процесі роботи з текстом використовують таблицю «Хто? Що? Коли? Де? Чому?», взаємоопитування, прийом «Розсипаний текст». Прийом «Фішбоун» дозволяє учням через наочний систематизатор виявити й обговорити проблему, коли в «голові риби» формулюється проблема, «кісточки тулуба» по один бік представляють аргументи «за», по інший – «проти». В «хвості» риби формулюється висновок.

Для розвитку уміння систематизувати нову інформацію, виражати свою думку самостійно використовується прийом «Сінквейн», який не тільки збагачує словниковий запас учнів і готує їх до короткого переказу, а також учить формулювати основну ідею (ключову фразу). За готовим сінквейном легко скласти розповідь. Наприклад, вивчаючи тему «School is fun», після складання сінквейну діти легко можуть розповісти про школу.

School
Big, new
Learn, read, and write
Here I meet my friends.
Fun.

Our school is a nice new building. It is not very big, it has two floors. I go to school in the morning. At school we read, write, and learn many interesting things. Here I meet my friends. I like my school. It's fun.

Прийом «Story Pyramid», коли вибудовується «піраміда» зі слів тексту (у першому рядку – одне слово, у другому рядку – два слова й т. д.), за якою учні зможуть розповісти основний зміст тексту.

Ann
a girl, seven
has got parents
lives in a town, Ukraine
can skate, skip, play tennis.

Прийом «Outlining», коли учні пишуть слова, пов'язані із ключовим словом, а потім будують висловлювання. Прийоми «Нарис на основі інтерв'ю», «Прийом відстроченого здогаду», заповнення кластерів, таблиць дозволяють учителю втягувати учнів у різні види діяльності, використовувати на уроках індивідуальне й фронтальне опитування, групову й парну роботу, давати учням практичні завдання відтворювального й творчого характеру.

Всі ці прийоми, технології розвитку критичного мислення сприяють підвищенню інтересу учнів до процесу навчання й активному сприйняттю навчального матеріалу, розвивають вміння орієнтуватися, аналізувати джерела інформації, а також допомагають дітям у процесі дослідницької діяльності навчитися самостійно мислити й приймати незалежні й продумані рішення. За

допомогою цих прийомів можна щодня розвивати в учнів базові навички, необхідні для критичного мислення: спостережливість, схильність до інтерпретації, аналізу, виведення висновків, властивість давати оцінки предметам, явищам тощо.

Дитинство – це єдиний період життя, коли дитина є надзвичайно здібною до креативності. Завдання вчителя – не тільки навчити, а й створити в класі творчу атмосферу, виявити творчих та ініціативних учнів. Чим раніше починається розвиток здібностей, талантів, тим більше шансів на їх розкриття.

Тому педагогу необхідно забезпечити сприятливу атмосферу, бути доброзичливим, заохочувати учнів до висловлювання оригінальних ідей, використовувати особистий приклад творчого підходу до вирішення проблем, дозволяти робити помилки, винагороджувати творчі ідеї та результати творчої діяльності, надавати час для творчого мислення, стимулювати подальший розвиток.

Майстерність учителя англійської мови полягає у вмілому застосуванні технологій, які сприятимуть розвитку творчої особистості: технології створення психологічних умов підготовки школярів до творчої діяльності, технології формування продуктивної пізнавальної атмосфери, технології використання навчальних ігор і навчально-творчих завдань, технології проектування.

Технологія проектування є однією з найефективніших для розвитку креативності учнів навіть на початковому етапі. У процесі підготовки матеріалу для проекту діти перебувають у пошуку інформації, щоб викласти своє бачення з певної тематики. Вони намагаються це зробити яскраво, нестандартно. Крім того, проектна робота сприяє активізації діяльності учнів, спонукає до самостійності. За допомогою використання цієї технології зміщується акцент з рутинної роботи з вправами на творчу розумову діяльність. Метод проектів перетворює традиційний урок на дискусійний, дослідний клуб, у якому на основі міжкультурної взаємодії вирішуються дійсно цікаві, практично значимі і доступні для учнів проблеми з урахуванням особливостей культури країни, мова якої вивчається. В основі проекту – певна проблема, яку учні індивідуально, по парах, в групах вирішують, використовуючи власні знання з англійської мови, певні інтелектуальні, творчі, комунікативні вміння. Метод проектів можна застосовувати навіть у першому класі. Учні дуже відповідально відносяться до поставленого вчителем завдання. Наприклад, проект з теми «Родинне дерево» або «Моя улюблена іграшка». Вони з величезним азартом вдома разом з батьками малюють родинне дерево, а потім розповідають індивідуально, в парах, в групах про свою сім'ю. Не виключенням є розфарбовування літер і персонажів та малювання власних улюблених тварин, героїв казок і таке інше.

Використовуючи на уроці англійської мови навчальні ігри та навчально-творчі завдання, вчитель стимулює інтерес до вивчення мови. Це дає поштовх до розвитку уваги, уваги й образного мислення дітей, здатності оперувати образами дійсності, що є основою для опанування складних форм творчої діяльності в подальшому житті. Для дитини гра – це насамперед можливість

випробувати себе, відчуті свою індивідуальність, ознайомитися з тими ролями, які вона виконуватиме в майбутньому.

Технології ситуативного моделювання та оцінювання дискусійних питань передбачають створення цікавих проблемних ситуацій, виконуючи які, учні підключають уяву, фантазію, креативне мислення, що є основою творчого розвитку дитини.

Творчі здібності розвиваються під час навчання творчому письму. Для навчання написання тексту певного формату учні другого класу працюють за текстом-зразком, видозмінюючи який, діти отримують власний витвір, додавши певні малюнки, змінивши кольорову гаму.

Висновки. Сучасне суспільство потребує професіоналів, які можуть ставити і досягати власні цілі, самостійно приймати відповідальні рішення, прогнозуючи можливі наслідки, здібні до активного спілкування і співпраці, критичного мислення і креативності, самореалізації у суспільстві, відрізняються динамізмом, мобільністю, впевненістю у власних діях. Тому уміння 21 століття все більше і більше будуть інтегруватися в процес навчання.

Встановлено, що навчання іноземної мови в початковій школі – це не процес передачі і поповнення знань, а процес різнобічного розвитку особистості учня.

Школа має дати таким учням не лише базові знання з різних галузей науки, а й розвивати їхні навчально-пізнавальні інтереси і здібності, озброїти навичками та вміннями, які допоможуть їм максимально реалізувати свій потенціал і бути успішними в житті. Сьогодні перед учителями постає завдання підготувати наших учнів до життя у XXI столітті, розвинути уміння, які будуть потрібні їм у майбутньому.

Список використаних джерел та літератури

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/novaukrayinska-shkola>.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/>.
3. Reimagining Life Skills and Citizenship Education in the Middle East and North Africa. A Four-Dimensional and Systems Approach to 21st Century Skills. Conceptual and Programmatic Framework. Executive summary. United Nations Children's Fund. www.lsce-mena.org.
4. Карп'юк О. Д. Англійська мова : підручник для 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль : Видавництво Астон, 2013. 176 с. : іл.
5. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
6. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. М. : Просвещение, 1991. 222 с.

7. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2008. 261 с.